

DET TOMME MENNESKE

En anmeldelse af Dag Heede: *Det tomme menneske*.
Introduktion til Michel Foucault.

Lone Pál

I følgende opulente opdækning bliver det svært for forlagsreklamen at vælge det mest appetitlige citat, for det er – ud fra flere kriterier – en fin bog om det *rige* menneske, Michel Foucaults fulde forfatterskab, Dag Heede har begået.

Arbejdet er imponerende af flere grunde: først ved, at det overhovedet er blevet en *bog*, selv om det underliggende, dygtige magisterarbejdes let knirkende maskineri viser sig i den stivbenede, skematiske opdeling i temaer, faser, værker – et kapitel til hvert hovedværk – og i det *meget* omhyggelige note- og dokumentationsapparat, her blafrer ingen citater i luften; magt- og regelkoderne for den universitære sandhedsproduktion demonstreres på det nydeligste. Og dejlig praktisk er det jo.

Desuden er det imponerende, at Heede kan undgå at blive til grin, fordi enhver ordentlig ordning, ethvert *tableau* over Foucaults værk – eller måske hellere over den diskurs, der taler Foucault – i sig selv er dybt ironisk, lige så ironisk som at udarbejde 400 siders biografi af den Foucault, som afskaffede forfatter og værk og originaltænkning og det talende subjekt som diskursens ophav. Heede er sig det klart bevidst. Og imponerende er arbejdet som *kunststykke* (i ordets gode betydning): på 160 små sider, uden alt for mange og alt for grove forsimplinger af tænkningen at fremstille og tolke så meget af forfatterskabet med dets hyppige og dramatiske skift af positioner og tema. Flot, fordi Foucault så sjældent kan skrives kortere, end han skriver sig selv.

Og Heede klarer sig bedre end de fleste Foucault-recensenter, hvis stil sædvanligvis bliver bedre, skarpere, mere analytisk og fremfor alt morsommere, end sædvanligt for dem; Foucaults sprog er *smitsomt*, men de indføjede citater afslører alligevel kritikerens grå vadmél. Når Heede kan nedkæmpe så mange af de monstre, der lurar på ham, skyldes det jo nok, at han er *kender*: jeg tror, han har læst hvert bogstav, vor fælles helt har givet fra sig, også hele mængden af den flittige mands sekundære arbejde, avisartiklerne, interviewene, forordene osv., som er fremmede for under tegnede.

Det er »en god bog«, der er kommet ud af det, men for hvem? Dels for folk, som er på orienteringstur og vil snyde sig selv for Foucault og dels for kendere, som her får god vejledning til endnu ukendte Foucault'ske landskaber. – Bortset fra, at hovedværket »Les mots et les choses« behand-

les mærkeligt stedmoderligt. –

Men hvad er så *omkostningerne* ved denne komprimering af 30 års arbejde – i spring, i stadig ændrede projekter, i opbygning af nye analysemodeller, indtagelse eller oprettelse af nye positioner – i et evigt forsøg på at forvandle tunge, klæge sandhedsbrød til *rasp*, heroisk kæmpende for at undgå bagning af nye sandheder? Hvor svært er det ikke at præsentere denne lykkelige kombination af den pertentlige, flittige arkivar med den dybt seriøse respekt for kvaliteten af de tankebygninger, han så effektivt dekonstruerer (i ordets brede forstand – han er ikke Lacan’aner, mildt sagt) – og af den elegante drillepind, med den frydefuldt ironiske stil – sine steder balancerende i grænselandet til kunst og fiktion – dette arbejde, som så lykkeligt – men så vanskeligt for referenten – aldrig kan samles i den konsistente lærebygningens firkantede beton.

En alvorlig omkostning er, at Heede indirekte forstørrer sin Foucault som en »sandhedens indstiftende helgen«, tilskriver ham langt større originalitet, end han har (og det er såmænd ganske overflødigt!)

Når Heede forvandler den lærde Neureddin, genealogen Foucault – til en Aladdin, der fanger nye, mageløse indsigter i sin turban, skyldes det, at han i så høj grad *underspiller* Foucaults rige lærdomskilder og dermed hans gældsposter. Fortidens og nutidens filosofiske systemer fungerer ikke, eller i hvert fald for lidt som forudsætninger eller mile for hans (Foucaults) analyser. De findes blot som »fjender«, som »yndlingsaversioner« eller som den mur, han spiller op imod. Et eneste lille eksempel til illustration: Det fremstår her som Foucaults geniale idé, at fængslets *opgave* er at producere forbrydere, og at dets velkendte »fiasko« i forhold til den officielle målsætning derfor er dets succes. At nytten af forbryderen er at definere lovlighed, at definere *grænsen* mellem normalitet (= lovlighed) og unormalitet (= kriminalitet).

Det er en visdom, som Durkheim docerede omkring århundredskiftet (og jeg tror, men lærdommen svigter, at den er undfanget i oplysningstiden, *måske* »Contrat Social«?). I hvert fald blev den forkyndt i 50’erne af almindelige, kedsommelige kriminologer, som f.eks. i Danmark Aubert. En anden sag er så, at Foucault med en sådan sandhed (som basis eller værktøj?) åbner et stort tænkerum med helt andre perspektiver end de gamles.

Hermed kunne der være åbnet for anmelderens velkendte dødssynd: lamentationerne over det, som ikke findes til erstatning for kritik af det, som findes. Vi skynder os at lukke den æske – også fordi vi ved, at hvis den verden, Foucault skriver i, og på, og for – skulle have figureret, var omfanget mangedoblet. Vi nøjes med at tilskrive Heede en klog begrænsningskunst.

Men nu til en helt alvorlig forskel i Heedes og undertegnedes Foucault-konception, den eneste som skal berøres her, fordi den er grundlæggende for forståelsen af så mange tekster – og fordi Heede så langt fra er ene

om sin. Det drejer sig om, at han føler sig foranlediget til at vie et helt slutkapitel til et *forsvar* for Foucault, mod anklagerne for »pessimisme«, »determinisme«, »nihilisme«, for at hans samtids-diagnostik skulle medføre »handlingslammelse«. (Eller mere kuriøst – så gjorde en meget velmenende amerikansk kollega for nylig hans ækle, »intellektuelle« bøger direkte ansvarlige for den store fattigdom i New York, og for posedamerne).

Der findes et par hyppigt forekommende mønstre i reaktioner og argumentationer overfor mindre konventionelle analyser og problematiseringer af institutioner, systemer, veletableret sandhed.

Den første, i og for sig pudsige, er at identificere kritikeren med de analyserede fænomener. Et fint eksempel kan være Max Webers berømte analyse af det bureaukratiske system. Når man læser ham selv, viser det sig, at hans antipati mod denne exceptionelt frastødende, ja afskyelige, ledelsesform strømmer ud over siderne, mens han påviser dens effektivitet, som så åbenlyst ikke er omkostningerne værd. Men – Weber *hedder* simpelthen i alverdens sekundære tekster »bureaukratiets fader«.

Og når Foucault påbegynder den forsømte analyse af den *lille* magt – over krop og sjæl – den store magt har jo sine veletablerede discipliner, statskundskaben og økonomien – så bliver han mystisk *ansvarlig* for dens groteske, latterlige, grove og listige, undertrykkende og produktive metoder.

Det andet sælsomme og meget udbredte reaktionsmønster er: enhver kritik bør betales med et konstruktivt forslag. »Hvis du ikke samtidig forfatter en kagebog for revolutionen med forslag til menneskehedens frelse, så er dine relativeringer af sandhed, videnskab, fremskridt, dine analyser af den moderne magts store normaliseringsprojekt ren pessimisme – fin de siècle«. Lektionen var velkendt for Foucault.

»...mennesket er en ny opfindelse og måske på vej mod sin ende..... mennesket vil blive visket væk, som et ansigt, tegnet i sand ved havets bred.« Unægteligt en pessimistisk slutning på »*Les mots et les choses*«, »*The order of things*« – og på menneskeheden, hvis man ikke læser, at her åbnes mulighedernes rum, at tekstens »menneske« er produktet af videnskaberne om mennesket, er en *diskurs*. At dette normale, sunde, dygtige, kontrollerede produkt af vold mod sjæl og legeme, af viden – og – magt – er os, *som kunne blive noget andet*. Mennesket er hos Foucault en diskurs, helt analogt med hans »seksualitet«, som jo også er en splinterny diskurs, 200 år gammel – selvom jeg føler mig helt tryk ved, at han er med på, at Abailard og Heloise har levet og elsket og skrevet, indenfor deres tids épistème – og med på, at en særlig yndig mødeform har været dyrket, lige siden den store abe fik vokseværk i hovedet – og så længe før diskursens »menneske« og »seksualitet« entrede scenen. Alt det ved Heede bedre end jeg – og alligevel har han en pessimistisk Foucault med »deprimerende« tekster, som skal forsvares – og som giver ham store vanskeligheder med at skabe sammenhæng mellem videnskabsmanden og den praktiske oprører. Det er banalt, at der bliver en diskrepans, hvis en mand, der tømmer mennesket for alt – samtidig organiserer GIP (det

franske KRIM – fange-organisationen), arrangerer protestmarcher, er aktiv i 68, slås mod dødsstraf, den »beskidte krig« ...osv.

Hvis man laver følgende, noget håndfaste, exegese af *Afterword*, forsvinder både pessimist og problem: han siger, at hele hans vidtspredte arbejde som genstand har haft problemet om subjektets dannelse – og jeg vil tillade mig at fortsætte: det er jo ikke kun metodisk, han bruger den negative tilgang, at vise hvad et samfund er – udfra hvad det ekskluderer, eller vise hvad magt er – udfra modmagtens former. Alle hans analyser af subjektets dannelse, af normalitetsproduktionen, af forskydningerne i de underliggende, implicite forudsætninger for tænkning, teoridannelse og praksis, hele hans arbejde med den fornøjelige ødelæggelse af rationaler for gamle og nye sandheder og praksisser, alle påvisningerne af *tilfældigheden* – udgør een lang moralitet. Han har skrevet for at åbne rum for os til at gøre og blive noget andet, vise at det moderne subjekt ikke er skæbnebestemt. Og han gør sig stor umage for at gøre læsningen af denne *pep-talk* udholdelig. Troen på menneskets muligheder er blufærdig! Formuleres den kollektivt og positivt, udgør den en trussel. Opbyggeligt præk er måske altid fascistisk, uanset etikette og adresse? Med denne forståelse (er den naiv?) bliver der helt fin logik i at lede demonstrationer, lave modmagtsorganisering – og lade sig tæve af politiet.

Dette *Afterword* – i dobbelt forstand, han ved, han har AIDS – skæmmes forøvrigt af en vis venlig opmuntring til vor tids oprørsbevægelser, og det klæ'r ham bestemt ikke! Men selv han blir altså mild i mælet, når han skal dø. Det skal være ham tilgivet for al den læsefryd, morskab og lærdom, han har givet fra sig, for den fine diskurs, der taler Foucault.